

І. О. Кравченко

здобувач

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
кафедра правознавства

вул. Ватутіна, 1, корпус 8, Луганськ, 91034, Україна

ПІДСТАВИ ТА ВИДИ ПЕНСІЙНИХ ВИПЛАТ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стаття присвячена вивченню підстав здійснення пенсійних виплат особам, що беруть участь в недержавному пенсійному забезпеченні, та з'ясуванню видів пенсійних виплат, які передбачені законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, підстави пенсійних виплат, види пенсійних виплат

Метою проведення даного дослідження є з'ясування підстав для здійснення пенсійних виплат в системі недержавного пенсійного забезпечення, які передбачені законодавством України, а також визначенню видів таких виплат. Актуальність обраної теми полягає у тому, що розвиток в Україні недержавного пенсійного забезпечення обумовлює появу в системі пенсійного забезпечення невідомих раніше пенсійних виплат. Проведене дослідження дозволить з'ясувати поняття пенсійних виплат, які здійснюються в недержавному пенсійному забезпеченні, крім того, надасть можливість скласти цілісне уявлення про підстави здійснення таких виплат, а також про їх різновиди.

Для досягнення поставленої мети передбачається визначити поняття пенсійних виплат, з'ясувати підстави для здійснення виплат учасникам добровільного пенсійного накопичення, а також їх види.

Питання добровільного пенсійного забезпечення було предметом досліджень чисельних робіт О. В. Бачинської, Ю. В. Вітки, О. О. Горбачової, М. О. Змієнка, Л. Г. Калашникової, І. Ю. Кондрат, Ю. С. Конопліної, С. Н. Прилипка, О. Й. Ткача, Ю. А. Томашевської, М. Б. Юринця та інших науковців. Втім, порушене питання щодо підстав пенсійних виплат в системі недержавного пенсійного забезпечення на сьогодні розглядалось поверхнево, що обумовлює доцільність даного дослідження.

Кожний учасник добровільного пенсійного накопичення, на користь якого сплачуються пенсійні внески до пенсійного фонду, страхової організації або на пенсійний депозитний рахунок до банківської установи відповідно до умов та порядку, визначених пенсійним контрактом, договором страхування або договором про відкриття пенсійного депозитного рахунку, має право на недержавне пенсійне забезпечення, а саме на отримання відповідних пенсійних виплат.

Для з'ясування поняття «пенсійні виплати» слід звернути увагу на аналіз положень Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечен-

ня», які свідчать про те, що учасник недержавного пенсійного забезпечення — це фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до однієї з фінансових установ, що можуть надавати послуги з недержавного пенсійного забезпечення, та яка має право на додаткову недержавну пенсію на умовах і в порядку, визначених пенсійним контрактом, договором страхування або договором про відкриття пенсійного депозитного рахунку.

Відтак, незалежно від форми недержавного пенсійного забезпечення учасник має право на пенсійні виплати. В той же час, Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» трактує пенсійну виплату як грошову виплату учасникові недержавного пенсійного забезпечення або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному рахунку грошових коштів (ст. 1) [1]. Отже, виплати, які здійснюються страховими компаніями та банківськими установами на підставі договору страхування довічної пенсії або договору про відкриття пенсійного депозитного рахунку за рахунок накопичених пенсійних коштів, законодавцем не включені в зміст поняття «пенсійні виплати», незважаючи на те, що страхові організації та банківські установи визнані такими ж суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення, як і пенсійні фонди. Таким чином, вважаємо за доцільне під пенсійними виплатами розуміти грошові виплати, які здійснюються учасникам недержавного пенсійного забезпечення або їх спадкоємцям на підставі пенсійного контракту, договору страхування довічної пенсії або договору про відкриття пенсійного депозитного рахунку.

Грошові кошти, які накопичені під час участі фізичної особи в якості учасника недержавного пенсійного фонду, є власністю цієї особи, однак вона не може вільно розпоряджатись та користуватись зазначеними коштами, адже законодавство України встановлює певні випадки, коли учасник пенсійного фонду може їх отримати.

Право учасника недержавного пенсійного забезпечення на отримання пенсійних виплат виникає у визначених законодавством випадках залежно від настання певних обставин.

Учасник недержавного пенсійного фонду набуває право на отримання пенсійних виплат у разі досягнення ним пенсійного віку, визнання його інвалідом, наявності медичного підтвердження щодо критичного стану здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо), виїзду на постійне проживання за межі України, смерть учасника фонду (ст. 61) [1].

Пенсійний вік учасника недержавного пенсійного фонду, після досягнення якого учасник фонду має право на отримання пенсійної виплати, може бути визначеним самим учасником фонду на підставі його заяви. Так, пенсійний вік може бути меншим або більшим пенсійного віку, визначеного законодавством про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, однак не більше ніж на десять років (ч. 2 ст. 61) [1].

Учасник може набути право на одержання пенсії з недержавного пенсійного фонду раніше настання пенсійного віку, який передбачений законодавством про добровільне пенсійне забезпечення. Таке право учаснику

гарантується разі настання інвалідності. У цьому випадку учасник пенсійного фонду має право визначити свій пенсійний вік одразу після настання інвалідності без урахування обмежень щодо зменшення або збільшення пенсійного віку, встановленого законодавством про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ч. 3 ст. 61) [1].

Пенсійні виплати, які здійснюються адміністратором недержавного пенсійного фонду, можуть бути двох видів: пенсія на визначений строк та одноразова пенсійна виплата (ч. 1 ст. 60) [1].

Пенсією на визначений строк є періодичні пенсійні виплати, які здійснюються протягом визначеного строку в порядку та у випадках, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення (ст. 1) [1].

Відповідно до статті 63 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» виплата пенсії на визначений строк здійснюється за бажанням особи, яка має право на таку виплату на підставі відповідної заяви, а також на вимогу учасника, який набув право на страхування довічної пенсії, тобто після настання пенсійного віку, визначеного самим учасником за умови, що придбання довічного ануїтету може негативно позначитись на розмірі пенсійних виплат [1].

Підставою для виплати пенсії на визначений строк є договір, який укладається між учасником пенсійного фонду та його адміністратором.

Виплата пенсії на визначений строк може здійснюватися з такою періодичністю: щомісячно, щоквартально, один раз на шість місяців. Пенсійні виплати здійснюються адміністратором фонду в грошовій формі шляхом перерахування коштів на власний рахунок учасника у банку або поштовим переказом за бажанням учасника [2, с. 17].

Одноразова пенсійна виплата – це виплата, що здійснюється одноразово у визначених законодавством порядку та випадках (ст. 1) [1]. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» встановлює вичерпний перелік випадків, коли пенсійна виплата здійснюється одноразово. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» встановлює вичерпний перелік випадків, коли пенсійна виплата здійснюється одноразово (ч. 1 ст. 65) [1].

Слід зазначити, що потребує врегулювання питання щодо законодавчого визначення поняття «критичний стан здоров'я учасника фонду». При визначенні поняття «критичний стан здоров'я учасника фонду» необхідно враховувати, що людина може бути успішно вилікувана від онкозахворювання, інсульту або іншої тяжкої хвороби та жити повноцінним життям довгі роки, а пенсійні кошти, які призначались до сплати після досягнення пенсійного віку, будуть витрачені, і, як наслідок, така особа не зможе розраховувати на додаткове пенсійне забезпечення. Отже, при визначенні вказаного поняття повинно бути враховано, що учасник недержавного пенсійного фонду повинен мати діагноз невиліковної хвороби, наслідком якої є летальний кінець.

Положення про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду визначає, що медичним документом, який підтверджує критичний стан здоров'я учасника фонду або настання інвалід-

ності є документ органу медико-соціальної експертизи (пп. 4.4.4.2) [3]. Відповідно до чинного законодавства України медико-соціальна експертиза проводиться особам, які звертаються для встановлення інвалідності (п. 3) [4]. Отже медико-соціальна експертиза не може здійснюватись з метою підтвердження критичного стану здоров'я, зокрема учасника недержавного пенсійного фонду. У зв'язку з чим можна зробити висновок про те, що особа, здоров'я якої знаходиться в критичному стані, не зможе отримати висновок медико-соціальної експертної комісії. Крім того, слід звернути увагу на те, що настання інвалідності — це окрема підстава для отримання одноразової пенсійної виплати з недержавного пенсійного фонду, та не завжди свідчить про критичний стан здоров'я, яка може підтверджуватись певними документами, зокрема, випискою із акту огляду «медико-соціальної експертної комісії, медичними висновками, пенсійним посвідченням, посвідченням одержувача допомоги або довідкою органів праці та соціального захисту населення або Пенсійного фонду України» [5].

Одноразова пенсійна виплата здійснюється у разі виїзду учасника недержавного пенсійного фонду на постійне місце проживання в іншу країну. Для отримання такої виплати учасник фонду повинен підтвердити факт виїзду за межі України. Положенням про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду визначено, що така обставина підтверджується «документом відповідно до чинного законодавства» (пп. 4.4.4.2) [3], проте, не роз'яснює, які саме документи повинен надати учасник фонду в підтвердження переїзду до іншої країни. Відповідь на це питання можна знайти в Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яке передбачає, що підтвердженням виїзду за межі країни є закордонний паспорт з відповідним записом про виїзд на постійне місце проживання за кордон та талон про зняття з реєстрації за місцем постійного проживання (п. 32) [6].

Підставою для отримання одноразової пенсійної виплати є також те, що сума належних учаснику фонду пенсійних коштів на дату настання пенсійного віку учасника фонду не досягає мінімального розміру суми пенсійних накопичень. На даний час законодавством визначено, що одноразова пенсійна виплата здійснюється за умови, що сума накопичених пенсійних коштів недостатня для забезпечення протягом 10 років щомісячної виплати в розмірі 50 % офіційно затвердженого прожиткового мінімуму, визначеного законом для непрацездатних громадян (пп. 4.4.4.2) [3].

Зміст статті 65 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» свідчить про те, що одноразова пенсійна виплата здійснюється на підставі заяви учасника фонду або заяви його спадкоємців та документів, які підтверджують право на отримання цієї виплати.

Законодавство про недержавне пенсійне накопичення передбачає здійснення ще одного різновиду пенсійних виплат — довічних пенсій (ануїтету). Виплату ануїтету можуть здійснювати виключно страхові організації.

За загальним правилом під ануїтетом розуміють грошові платежі, які здійснюються через визначений інтервал часу на підставі відповідного договору.

Довічна пенсія (ануїтет) — це пенсійна виплата за рахунок коштів, які обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника недержавного пенсійного фонду, сума та порядок виплати якої визначаються в договорі страхування довічної пенсії, укладеному із страховою організацією, що сплачується особі після досягнення нею пенсійного віку або членам її сім'ї чи спадкоємцям у визначених законодавством випадках (ст. 1) [7].

Довічні пенсії виплачуються «страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку» (ст. 1) [1] за рахунок накопичених пенсійних коштів учасником недержавного пенсійного фонду, учасником накопичувальної системи пенсійного страхування, а також зроблених страхових внесків безпосередньо до страхової компанії.

Страхування життя (довічної пенсії) передбачає одноразову або розстрочені виплати страхових сум у разі настання визначених в договорі подій [8, с. 47].

Аналіз положень законодавства про страхування дає підстави стверджувати, що виплати за договором страхування довічної пенсії здійснюються у разі смерті застрахованої особи, досягнення нею визначеного у цьому договорі віку та/або дожиття до закінчення строку дії договору. Крім того, договір страхування може мати інші підстави для здійснення виплат (ч. 6 ст. 6) [9].

Слід відзначити, що Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» діяльності страхових організацій приділено увагу в одній статті, яка регулює порядок укладення та оплати договору страхування довічної пенсійних за рахунок пенсійних коштів учасника фонду, а діяльність банків у сфері недержавного пенсійного забезпечення залишена законодавцем без уваги. Зокрема, не визначено порядок здійснення виплат учаснику недержавного пенсійного забезпечення банком, з яким він уклав договір про відкриття пенсійного депозитного рахунку. Крім того, відсутнє визначення виплат, які здійснюються банками у сфері недержавного пенсійного забезпечення. На нашу думку, під пенсійними виплатами, які здійснюються банком, слід розуміти грошову суму та проценти на неї, які накопичені на пенсійних депозитних рахунках відповідно до умов договору банківського (пенсійного) вкладу.

Відповідно до Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах повернення вкладнику коштів здійснюється після закінчення строку зберігання вкладу (п. 20.7) [10].

Порядок та умови виплат банком переданих йому грошових коштів та процентів на них визначаються договором. Зокрема, банк може повернути всю суму та відсотки по закінченні дії договору або на протязі його дії сплачувати відсотки вкладнику або повернути суму вкладу у разі дострокового припинення договору. При цьому банк зобов'язаний, незалежно від того,

на яких умовах укладався договір банківського вкладу (на умовах видачі вкладу на першу вимогу або на умовах повернення вкладу з закінченням установленого договором строку чи на інших умовах повернення вкладу), видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника — фізичної особи (п. 10.11) [10]. Отже, учасник може в будь-який час розірвати договір, укладений з банківською установою, та отримати накопичені кошти, що суперечить призначенню недержавного пенсійного накопичення коштів.

Окремо слід зазначити, що пенсійні кошти, накопичені протягом трудового життя особи як учасника системи недержавного пенсійного забезпечення, можуть бути отримані іншими особами, зокрема, одним з подружжя у разі розірвання шлюбу, а також у разі смерті учасника його спадкоємцем (спадкоємцями).

Порядок успадкування пенсійних коштів особою (особами), яка є спадкоємцем власника таких коштів визначається цивільним законодавством України. Так, успадкування пенсійних коштів може здійснюватися за заповітом або за законом.

Порядок успадкування пенсійних коштів особою (особами), яка є спадкоємцем власника таких коштів, визначається цивільним законодавством України (ч. 2 ст. 66) [1].

Відповідно до статті 994 Цивільного кодексу України страхові виплати успадковуються на загальних підставах [11]. Проте у разі зазначення страхувальником в договорі особистого страхування, зокрема страхування пенсій, про перехід права на одержання страхової виплати певній особі, то страхові кошти переходять саме до цієї особи — вигодонабувача, а не до спадкоємців. У цих випадках відповідно до умов страхування страхова компанія або виплачує вигодонабувачу (спадкоємцям) певну кількість пенсій (визначається під час укладання договору страхування), або різницю між обумовленою кількістю пенсій і сумою, яка вже була сплачена застрахованому за його життя [12, с. 185]. Положення щодо розпорядження правом на вклад в банку на випадок смерті обмежуються тим, що право на вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним, а порядок і умови переходу прав на вклад до спадкоємців відповідають звичайній процедурі успадкування [13, с. 982–983].

Слід зазначити, що у разі смерті учасника недержавного пенсійного забезпечення виплати адміністратора пенсійного фонду, страхової організації або банківської установи його спадкоємцю (спадкоємцям) носять одноразовий характер.

Підсумовуючи викладене, ґрунтуючись на аналізі положень чинного законодавства України, слід зазначити, що пенсійні виплати — це грошові виплати учасникам недержавного пенсійного забезпечення або їх спадкоємцям на підставі пенсійного контракту, договору страхування довічної пенсії або договору про відкриття пенсійного депозитного рахунку. Виходячи з наведеного поняття можна зробити висновок про те, що зазначені пенсійні виплати можуть здійснюватись недержавним пенсійним фондом, страховою організацією або банківською установою.

Накопичені пенсійні кошти учасника недержавного пенсійного забезпечення можуть отримати безпосередньо учасник недержавного пенсійного забезпечення, його спадкоємці, подружжя у разі розірвання шлюбу, а також особи, які зазначені застрахованою особою в договорі страхування (вигодонабувачі).

Підставами для здійснення пенсійних виплат в системі недержавного пенсійного забезпечення є: настання пенсійного віку; настання страхового випадку, зазначеного в договорі страхування життя (довічної пенсії), а саме у разі смерті застрахованої особи, досягнення нею визначеного у цьому договорі віку та/або дожиття до закінчення строку дії договору; настання критичного стану здоров'я учасника недержавного пенсійного забезпечення; переїзд на постійне проживання за межі України; недостатність розміру накопиченої суми для забезпечення протягом 10 років щомісячної виплати у визначеному законом розмірі; закінчення строку дії договору пенсійного депозитного рахунку. Проте, незалежно від настання будь-яких обставин, учасник недержавного пенсійного забезпечення або його спадкоємці гарантовано мають право на отримання накопичених та примножених грошових коштів в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Література

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт ВР України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>
2. Асоціація адміністраторів недержавних пенсійних фондів України Недержавні пенсійні фонди. Огляд основних положень законодавства про недержавне пенсійне забезпечення. Розроблено Асоціацією адміністраторів недержавних пенсійних фондів України при підтримці підкомітету з питань недержавного пенсійного забезпечення комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності. — К., 2004. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pension.kiev.ua/files/Brochure_NPZ.pdf
3. Положення про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду затверджене Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 20 липня 2004 року № 1660 «Про затвердження Положення про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду» [Електронний ресурс] : Веб-сайт ЛІГА: ЗАКОН. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG9589.html
4. Положення про медико-соціальну експертизу затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317 [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт ВР України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1317-2009-%EF>
5. Білик І. О. Порядок підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній / І. О. Білик [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. — Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/7853>
6. Порядок подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, затверджений Постановою правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005 № 22-1, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27.12.2005 за № 1566/11846 [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт ВР України. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE11846.html
7. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003. № 1058-IV [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт ВР України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>

8. Говорушко Т. А. Страхові послуги: Навчальний посібник / Т. А. Говорушко. — 2-ге вид., переробл. і доп. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 344 с.
9. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР [Електронний ресурс] : Веб-сайт ЛІГА: ЗАКОН. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960085.html
10. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 № 492, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 17.12.2003. за № 1172/8493 [Електронний ресурс] : Веб-сайт ЛІГА: ЗАКОН. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8493.html
11. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт ВР України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
12. Волкова В. Л. Недержавне пенсійне страхування додаткової пенсії як метод підвищення добробуту пенсіонерів / В. Л. Волкова, І. В. Береза // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. — 2010. — Випуск 2 (8). — С. 180–192. — Бібліогр.: 16 назв.
13. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — Т. 2. — 1088 с.

І. А. Кравченко

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля,
кафедра правоведения
ул. Ватутина, 1, корпус 8, Луганск, 91034, Украина

ОСНОВАНИЯ И ВИДЫ ПЕНСИОННЫХ ВЫПЛАТ В СИСТЕМЕ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Резюме

Статья посвящена изучению оснований осуществления пенсионных выплат лицам, которые участвуют в негосударственном пенсионном обеспечении, и выяснению видов пенсионных выплат, которые предвидены законодательством о негосударственном пенсионном обеспечении.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, основания пенсионных выплат, виды пенсионных выплат.

I. A. Kravchenko

East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl,
The Department of Law
Vatutina str., 1, b. 8, Lugansk, 91034, Ukraine

**GROUND AND TYPES OF PENSION PAYMENTS IN SYSTEM
NON-STATE PENSION SYSTEM**

Summary

Articles are sanctified to the study of grounds of realization of pension payments to the persons, that participate in the non-state pension system and to finding out of types of pension payments, that is foreseen by a legislation about the non-state pension system.

Key words: non-state pension system, grounds of pension payments, types of pension payments.